

شرح قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

محمد رضا یزدانیان (مدیرکل حقوقی سازمان قضایی نیروهای مسلح)

قسمت چهارم

ماده ۲۴: افراد زیر جاسوس محسوب و به مجازاتهای ذیل محکوم می‌شوند:

الف - هر نظامی که اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی را در اختیار دشمن و یا بیگانه قرار دهد و این امر برای عملیات نظامی یا نسبت به امنیت تأسیسات، استحکامات، پایگاهها، کارخانجات، انبارهای دائمی، یا موقتی تسلیحاتی، توقفگاههای موقت، ساختمان‌های نظامی، کشتیها، هواپیماها یا وسایل نقلیه زمینی نظامی یا امنیت تأسیسات دفاعی کشور مضر باشد به مجازات محارب محکوم خواهد شد.

ب - هر نظامی که اسناد یا اطلاعات برای دشمن یا بیگانگان تحصیل کرده، به هر دلیلی موفق به تسلیم آن نشود به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌گردد.

ج - هر نظامی که اسرار نظامی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و یا صنعتی مربوط به نیروهای مسلح را به دشمنان داخلی یا خارجی یا بیگانگان یا منابع آنان تسلیم و یا آنان را از مفاد آن آگاه سازد به مجازات محارب محکوم خواهد شد.

د - هر نظامی که برای به دست آوردن اسناد یا اطلاعات طبقه‌بندی شده، به نفع دشمن و یا بیگانه به محل نگهداری اسناد یا اطلاعات داخل شود، چنانچه به موجب قوانین دیگر مستوجب مجازات شدیدتری نباشد به حبس از دو تا ده سال محکوم می‌گردد.

تبصره: هر نظامی که عالماً و عامداً فقط به صورت غیرمجاز به محل مذکور وارد شود به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم می‌گردد.

ه - هر بیگانه که برای کسب اطلاعات به نفع دشمن به پایگاهها، کارخانجات، انبارهای تسلیحاتی، اردوگاههای نظامی، یگانهای نیروهای مسلح، توقفگاههای موقتی نظامی، ساختمانهای دفاعی نظامی و وسایط نقلیه زمینی، هوایی و دریایی وارد شده یا به محلهای نگهداری اسناد یا اطلاعات داخل شود به اعدام و در غیر این صورت به حبس از یک تا ده سال محکوم می‌گردد.

تبصره ۱: هر کس در جرایم جاسوسی با نظامیان مشارکت نماید به تبع مجرمان اصلی نظامی در دادگاههای نظامی محاکمه و به همان مجازاتی که برای نظامیان مقرر است محکوم می‌شود.

تبصره ۲: معاونت در امر جاسوسی و یا مخفی نمودن و پناه دادن به جاسوس جرم محسوب و مرتکب به تبع مجرمان اصلی نظامی در دادگاههای نظامی محاکمه و در مواردی که مجازات جاسوس مجازات محارب و یا اعدام است به حبس از سه سال تا پانزده سال محکوم می‌شود.

شرح ماده:

کلیات: جاسوسی (espionage) یکی از مهم‌ترین جرایم علیه امنیت خارجی کشور است.

جاسوس در لغت به معنای جستجوکننده خبر و کسی که اسرار کسی را به دیگری اطلاع بدهد^(۱) و یا آن که اخبار و اطلاعات کسی یا مؤسسه‌ای و یا کشوری را مخفیانه گردآورد و به شخص یا مؤسسه و یا کشوری دیگر اطلاع دهد^(۲) و یا جستجو کننده خبر برای بدی و شخصی که از ملکی به ملک دیگر خبر برد، آمده است.^(۳)

در قوانین ما جاسوسی تعریف نشده است.

در تعریف جاسوسی آمده است: «جاسوسی عبارت است از جمع‌آوری و تملک اطلاعات و تعلیمات اسناد قابل استفاده یک کشور خارجی بر ضد امنیت کشور خارجی دیگر»^(۴)

در تعریف دیگری گفته شده: «جاسوسی به عمل شخصی گفته می‌شود که با عناوین غیرواقعی و متقلبانه، اقدام به کسب اطلاعات یا نقشه‌ها یا مدارک و اسناد مخفی و محرمانه مربوط به اسرار نظامی، اقتصادی، سیاسی و تسلیم آنها به کشور بیگانه نماید»^(۵)

به‌طور خلاصه جاسوس به شخصی گفته می‌شود که تحت عناوین غیرواقعی و به صورت مخفیانه در صدد تحصیل اطلاعات و یا جمع‌آوری اسناد به نفع بیگانه باشد.

جاسوسی معمولاً دو مرحله دارد: مرحله اول، جمع‌آوری اطلاعات و مرحله دوم، تسلیم اطلاعات به فرد یا دولت یا مؤسسه‌ای خاص است. پروفیسور گارو در این مورد می‌نویسد: «جاسوس در معنای وسیع کلمه شامل دو دسته اقدامات می‌شود: دسته اول، اقدامات مقدماتی که همان تفحص و تحصیل اطلاعات به صورت مخفیانه است و دسته دوم، عملیات اجرایی که شامل ایجاد ارتباط و رساندن اطلاعات به کسانی که باید از آن استفاده کنند می‌شود»

ماده (۱۹) قطعنامه بروکسل مصوب ۱۸۷۴ م، جاسوس را به این صورت تعریف کرده است:

«جاسوس کسی است که به‌طور مخفیانه در صدد تحصیل اطلاعات یا اشیایی به نفع یکی از متخاصمین باشد»

۲- جاسوسی یک جرم سازمان یافته (organized) و در عین حال فراملی (Transnational) است؛ چرا که با ارتکاب آن، اطلاعات حیاتی یک کشور در زمینه امور نظامی، امنیتی و سیاسی از طریق یک نظام سازمان یافته و با استفاده از منابع انسانی در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می‌گیرد.^(۶)

به دلیل ماهیت فراملی جرم جاسوسی برخی از معاهدات، قراردادها و کنوانسیونهای بین‌المللی به این جرم مخصوصاً در زمان جنگ پرداخته‌اند که از جمله می‌توان به کنوانسیون چهارم لاهه در مورد قوانین و عرف جنگ‌های زمینی مصوب سال ۱۹۰۷ م، پروتکل دوم کنوانسیونهای ۱۹۴۹ م، ژنو که به موضوع رفتار با جاسوسان جدا از مسئله اسرای جنگی پرداخته و قطعنامه بروکسل مصوب ۱۸۷۴ م، اشاره نمود.

۳- از مهم‌ترین انگیزه‌های جاسوسی می‌توان به انگیزه‌های مادی، روانی و شخصیتی، کسب اجازه اقامت یا پناهندگی، انتقام‌جویی، گرفتار شدن در جریان‌ات عاطفی و عشقی، دلایل عقیدتی و ایدئولوژیک و غیره اشاره نمود.

۴- در حقوق جزای ایران در قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴، مقررات حاکم بر جاسوسی در ماده (۶۷) پیش‌بینی شده‌بود. در سال ۱۳۱۷، ماده (۶۷) مکرر با موضوع جاسوسی به نفع بیگانه و به ضرر دولت بیگانه دیگر تصویب شد. قانون دادرسی و کیفراتش مصوب ۱۳۱۸ اصلاحی سال ۱۳۵۴ مواد (۳۱۰) الی (۳۱۵) را به جرایم خیانت، جاسوسی و تحریک به خیانت اختصاص داده و مصادیق جاسوسی را در ماده (۳۱۳) پیش‌بینی نمود. قانون تعزیرات مصوب سال ۶۲، جاسوسی و جرایم وابسته به آن را در مواد (۴) الی (۸) ذکر نمود. قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح سال ۷۱، مصادیق جاسوسی را در مواد (۱۲) و (۱۳) قید کرد. قانون تعزیرات سال ۱۳۷۵، جاسوسی و جرایم وابسته و مرتبط با آن را در مواد (۵۰۱)، (۵۰۲)، (۵۰۳)، (۵۰۵)، (۵۰۶) و (۵۱۰) بیان نمود و بالاخره قانون جدید مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب سال ۱۳۸۲ در مواد (۲۴) الی (۲۸) مقررات مربوط به جاسوسی و جرایم وابسته و مرتبط به آن را وضع کرده‌است.

۵- مرتکب جرم:

الف) هر نظامی؛ منظور از "هر نظامی" کلیه افراد مذکور در ماده (۱) همین قانون است که به اختصار (نظامی) خوانده می‌شوند.

افراد موصوف عبارتند از: «کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح، ارتش، سپاه، وزارت دفاع و سازمانهای وابسته به آنها، کارکنان ناجا، کارکنان وظیفه و محصلان نیروهای مسلح و کسانی که به طور موقت در خدمت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران هستند و وفق قوانین استخدامی نیروهای مسلح در مدت مزبور از اعضای نیروهای مسلح محسوب می‌شوند».

ب) هر بیگانه: بیگانه از لحاظ لغوی به معنای ناشناس، غریب، اجنبی و کسی که از کشور دیگر باشد آمده است.^(۷)

منظور از بیگانه یا اجنبی در حقوق بین‌الملل خصوصی کسی است که فاقد تابعیت کشور معینی بوده و نسبت به دولت و افراد آن کشور اجنبی یا بیگانه محسوب می‌شود.^(۸) بنابراین، کلیه افرادی که فاقد تابعیت کشور ایران هستند نسبت به دولت ایران و مردم کشورمان اجنبی یا بیگانه تلقی می‌شوند. تابعیت (Nationality) رابطه‌ای است سیاسی که یک شخص حقیقی یا حقوقی و یا یک شیء را به دولتی منتسب و مرتبط می‌نماید و همین رابطه منشأ ایجاد حقوق و تکالیف تبعه کشور می‌گردد.

۶- عنصر مادی جرم:

رکن مادی بزه از چند جزء ذیل تشکیل شده است:

الف) ارائه (دراختیار قراردادن) اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی به دشمن و یا بیگانه؛

ب) تحصیل اسناد یا اطلاعات برای دشمن یا بیگانگان؛

ج) تسلیم اسرار نظامی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و یا صنعتی مربوط به نیروهای مسلح به دشمنان داخلی یا خارجی یا بیگانگان یا منابع آنان و یا مطلع ساختن افراد مزبور از مفاد اسرار موصوف؛

د) داخل شدن به محل نگهداری اسناد یا اطلاعات طبقه‌بندی شده؛

ه) وارد شدن بیگانگان به پایگاهها، کارخانجات، انبارهای تسلیحاتی، اردوگاههای نظامی، یگانهای نیروهای مسلح، توقف گاههای موقتی نظامی، ساختمانهای دفاعی نظامی، و وسایط نقلیه زمینی، هوایی و دریایی یا به محل‌های نگهداری اسناد یا اطلاعات.

۷ - اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی که در اختیار دشمن و یا بیگانه قرار می‌گیرد باید برای عملیات نظامی یا نسبت به امنیت تأسیسات، استحکامات، پایگاهها، کارخانجات، انبارهای

دایمی یا موقتی تسلیحاتی، توقف گاههای موقت، ساختمانهای نظامی، کشتیها، هواپیماها یا وسایل نقلیه زمینی نظامی یا امنیت تأسیسات دفاعی کشور مضر باشد.

۸- منظور از عملیات نظامی (operation) اقدامات نظامی یا اجرای هرگونه مأموریت‌های تاکتیکی، استراتژیکی، خدماتی، آموزشی، اداری و مراحل ادامه رزم شامل حرکت، آماد، تک، پدافند و مانورهای لازم است که به منظور تصرف هدفهای هر رزم یا عملیات جنگی صورت می‌گیرد.^(۹) از جمله عملیات‌های نظامی می‌توان به عملیات‌های ضدشورش، اطلاعاتی، الحاق، پدافند داخلی، فریب تاکتیکی، تأخیری، تاکتیکی، تحکیمی، جنگی، رزمی، استراتژیکی، شبانه، ش.م.ر، ضربتی، میکربی، هوابرد و عملیات نفوذی اشاره نمود.^(۱۰)

۹- موضوع جرم عبارت است از: اسناد، اطلاعات، اشیای دارای ارزش اطلاعاتی، اسرار نظامی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و یا صنعتی مربوط به نیروهای مسلح. منظور از اطلاعات (intelligence) محصولی است که از جمع‌آوری و پرورش اخبار موجود به دست می‌آید. این اطلاعات شاید مربوط به یک یا چند جنبه از ملت‌های بیگانه یا مناطق عملیاتی و جغرافیایی بوده که بلافاصله یا در موقعیت بخصوصی برای توسعه و اجرای طرحها، خط‌مشی‌ها و عملیات لازم است.^(۱۱)

قانونگذار تعریفی از اسرار ارائه ننموده است؛ عده‌ای منظور از اسرار را آنچه که از نظر دولت و سازمانهای وابسته به آن جنبه محرمانه داشته باشد می‌دانند.^(۱۲)

همچنین در تعریف اسرار گفته شده، نوشته‌ها و اسنادی است که افشای آن برای دشمنان مغایر با مصالح کشور باشد و موجب تهدید و اخلال در امنیت کشور گردد.^(۱۳)

آنچه مسلم است اسرار که دامنه شمول آن ممکن است فراتر از نوشته‌ها و اسناد باشد باید نزد افرادی که به مناسبت انجام وظیفه به آن دسترسی دارند یا از آن مطلع می‌باشند پوشیده و پنهان بماند؛ زیرا افشای آنها مغایر با مصالح و منافع کشور یا امنیت ملی یا مصالح خاص اداری سازمان‌های نظامی می‌باشد.

۱۰- وسیله ارائه یا تسلیم اسناد، اطلاعات، اشیای دارای ارزش اطلاعاتی یا اسرار نظامی، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و یا صنعتی مربوط به نیروهای مسلح به دشمن یا بیگانگان یا منابع آنان مؤثر در تحقق جرم نیست. در اختیار قرار دادن ممکن است مستقیم و بدون واسطه باشد، مانند اینکه مرتکب

شخصاً اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی یا اسرار را در اختیار طرف قرار دهد یا ممکن است به طور غیرمستقیم و با واسطه این عمل را انجام دهد؛ مانند تحویل یا ارائه از طریق پست، مخابرات، دورنگار، پست الکترونیکی، فیلم و غیره.

۱۱ - در خصوص آگاه سازی دشمنان یا بیگانگان یا منابع آنان از مفاد اسرار نظامی یا... لازم نیست که اسرار مزبور به صورت فیزیکی و مادی در اختیار آنان قرار گیرد، بلکه مطلع کردن طرف جرم از مفاد اسرار به هر نحوی که باشد کفایت می کند. به عنوان مثال: مرتکب جرم. حرکت و نوع آرایش و استعداد وعده های نیروهای خودی به سمت مرزهای کشور یا طرح های دفاعی موشکی را به دشمن یا بیگانگان یا منابع آنان اطلاع دهد.

۱۲ - از تحولات مثبت و مطلوب تقنینی قانون جدید در بحث جاسوسی، قراردادان اصطلاح "بیگانه" در کنار واژه "دشمن" است؛ اصطلاحی که در ماده (۳۱۳) قانون دادرسی و کیفر ارتش نیز وجود داشت، لیکن قانونگذار قانون مجازات جرایم ن.م سال ۷۱ به علت ضعف کارشناسی آن را حذف نموده بود. این نقص آشکار باعث شده بود که در برخی موارد عمل افرادی که اسناد یا اطلاعات یا اسرار مهم نظامی و طبقه بندی شده را حتی در زمان جنگ در اختیار دولت بیگانه قرار داده بودند با این استدلال که دولت طرف جرم از نقطه نظر روابط سیاسی و دیپلماتیک دشمن و یا متخاصم محسوب نمی شود، جاسوسی شناخته نشود.

۱۳ - یکی دیگر از نقاط مثبت قانون جدید، جرم انگاری تسلیم اسرار نظامی، سیاسی و... به منابع دشمنان یا بیگانگان است که در عمل و در مقام تطبیق موضوع با حکم بسیاری از مشکلات قضایی را رفع نموده است.

۱۴ - رابطه منطقی بین بندهای "الف" و "ب" و "ج" اقتضا می نمود که عبارت "منابع دشمنان یا بیگانگان" در بندهای "الف" و "ب" و موضوع آگاه سازی دشمنان یا بیگانگان یا منابع آنان از مفاد اسناد یا اطلاعات در بند "الف" پیش بینی می شد؛ زیرا در حال حاضر و با توجه به نحوه تدوین مفاد بندهای "الف" و "ب" و "ج" ماده (۲۴) تسلیم مفادی و غیرفیزیکی اسناد یا اطلاعات به دشمن یا بیگانه یا منابع آنان و یا تسلیم مادی اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی به "منابع دشمنان یا بیگانگان" یا تحصیل اسناد یا اطلاعات برای منابع دشمن یا بیگانه ممکن است از لحاظ

تطبیق یا عدم تطبیق موضوع با حکم بندهای «الف» و «ب» ماده (۲۴) با تفاسیر مختلف قضایی روبه‌رو گردد. البته مفاد بند «ج» به‌نحو جامع و کامل تدوین شده است.

۱۵ - استفاده طرف جرم از اطلاعات ارائه شده تأثیری در تحقق جرم ندارد؛ یعنی به مجرد اینکه اسناد یا اطلاعات یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی یا اسرار به‌صورت فیزیکی یا مفادی در اختیار دشمن یا بیگانه یا منابع آنان قرار گرفت، بزه جاسوسی تحقق پیدا می‌کند؛ هرچند طرف جرم از آن استفاده نکرده باشد یا به عللی قادر به استفاده از آن نباشد. بند «ب» ماده (۲۴) حتی از این فرض نیز فراتر رفته و مقرر داشته: «هر نظامی که اسناد یا اطلاعات برای دشمن یا بیگانگان تحصیل کرده، به هر دلیلی موفق به تسلیم آن نشود به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌گردد.» البته در این بند حکم تحصیل اشیای دارای ارزش اطلاعاتی یا اسرار برای دشمن یا بیگانگان بیان نشده است.

۱۶ - منظور از طرف جرم بزه جاسوسی، دشمن (اعم از داخلی یا خارجی)، بیگانگان و منابع آنان می‌باشد.

۱۷ - باتوجه به اطلاق و کلیت و تعمیم ماده ضرورتی ندارد که مرتکب از افرادی باشد که وظیفه آنان نگهداری و یا حفاظت از اسناد یا اطلاعات یا اسرار و یا اشیای دارای ارزش اطلاعاتی باشد. به‌عبارت دیگر، نحوه دسترسی به اسناد و اسرار و اطلاعات مذکور در ماده در تحقق وصف مجرمانه تأثیری ندارد، آنچه ملاک و معیار وقوع بزه است تسلیم یا ارائه اسناد، اسرار و اطلاعات به‌طرف جرم است. به دیگر سخن، مقررات ماده (۲۴) هم شامل افرادی می‌شود که برحسب وظیفه به اسناد یا اطلاعات یا اسرار دسترسی دارند و هم شامل کسانی است که به صورت غیرمجاز یا حتی اتفاقی به اسناد و اطلاعات مزبور دسترسی پیدا کرده‌اند.

۱۸ - مقررات تبصره بند «د» ماده (۲۴) ناظر بر مواردی است که مرتکب عالماً و عامداً و به صورت غیرمجاز به محل نگهداری اسناد یا اطلاعات داخل شود بدون اینکه قصد به‌دست‌آوردن اسناد یا اطلاعات طبقه‌بندی‌شده را برای دشمن یا بیگانه داشته باشد. هرچند که مقنن به لحاظ بالابردن ضریب امنیتی، حفاظت از اسناد و مدارک طبقه‌بندی‌شده، مقررات تبصره را که در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح سال ۷۱ سابقه نداشت وضع نموده است؛ لیکن به‌نظر می‌رسد جرم‌انگاری، صرف واردشدن غیرمجاز به محل نگهداری اسناد یا اطلاعات بدون اینکه مرتکب اندیشه مجرمانه داشته باشد مطلوب نباشد.

در این مورد پاسخ انضباطی نتیجه مؤثرتری نسبت به پاسخ کیفری خواهد داشت. ضمن اینکه مقررات تبصره در عمل نیز ممکن است مشکلاتی را ایجاد کند مثلاً ممکن است در بعضی از سازمان‌های نظامی یا انتظامی به علت کمبود جا یا عدم اختصاص محل‌های خاص برای نگهداری اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده، مدارک مزبور به خصوص اسناد با طبقه‌بندی محرمانه در محل‌هایی که امکان تردد ارباب رجوع یا کارکنان اداری سازمان مربوط وجود داشته باشد نگهداری شود. ذکر عبارت "به صورت غیرمجاز" هم در همه موارد مشکلات مفروض را حل نمی‌کند.

۱۹- هر چند که در صدر ماده (۲۴) آمده است: "افراد زیر جاسوس محسوب و... " لیکن عمل مرتکبین مذکور در تبصره بند "د" از شمول عنوان جاسوسی خارج است.

۲۰- منظور از اردوگاه‌های نظامی که در بند "ه" آمده است، محلی است که چادرها، کلبه‌ها، ساختمانها یا پناهگاهها به طور موقت در آن برپا و ساخته می‌شوند. اردوگاه در مقایسه با اردوگاه موقت (یا توقف‌گاههای موقت نظامی) دائمی‌تر است. به پادگان موقت نظامی نیز اردوگاه (Camp) می‌گویند.^(۱۴)

۲۱- در صدر بند "ه" موضوع کسب اطلاعات به نفع بیگانه مسکوت مانده است؛ بنابراین، مجازات بیگانه‌ای که برای کسب اطلاعات به نفع دولت بیگانه دیگر که از لحاظ روابط سیاسی و دیپلماتیک دشمن تلقی نشود به محل‌های مذکور وارد شود مشمول قسمت اخیر بند "ه" خواهد شد.

۲۲- از نظر تحلیل حقوقی و اصول و تئوری‌های حقوق جزا موضوع بندهای "د" و "ه" یعنی صرف وارد شدن به محل‌های مذکور را نمی‌توان جرم تام و کامل جاسوسی تلقی نمود؛ حتی اگر ورود به اماکن موردنظر را شروع عملیات اجرایی جاسوسی بدانیم که در این مورد نیز ممکن است نظر مخالف وجود داشته باشد و این اقدام را ارتکاب اعمال مقدماتی بدانند، موضوع بندهای "د" و "ه" از مصادیق شروع به جرم جاسوسی خواهد بود. البته مقنن به لحاظ اهمیت موضوع و دفاع از حریم امنیتی کشور، مرتکبین اعمال مذکور را جاسوس شناخته است.

وفق مقررات ماده (۴۱) قانون مجازات اسلامی: «هر کس قصد ارتکاب جرمی کند و شروع به اجرای آن نماید لکن جرم منظور واقع نشود چنانچه اقدامات انجام گرفته جرم باشد محکوم به مجازات همان جرم می‌شود.»

۲۳- در مورد صیلاحت کیفری رسیدگی به اتهام جاسوسی بیگانگان، با توجه به اصول حاکمیت دولتها و سرزمینی بودن یا درون مرزی بودن قوانین جزایی، محاکم ایران صالح به رسیدگی می‌باشند. در این مورد ماده (۳) قانون مجازات اسلامی اشعار می‌دارد: «قوانین جزایی درباره کلیه کسانی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می‌گردد مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد».

اداره حقوقی قوه قضاییه نیز به موجب نظریه مشورتی شماره ۷/۱۳۵۴ مورخ ۶۲/۶/۸ اعلام داشته: «هرگاه جرمی توسط اتباع خارجه در ایران ارتکاب شود، مجرم طبق موازین قانونی ایران در ایران محاکمه می‌شود».

منظور از حاکمیت (sovereignty) در حقوق اساسی، قدرت سیاسی دولت است که در دست حکومت می‌باشد.^(۱۵) در حقوق بین‌الملل عمومی، قلمرو حاکمیت یک کشور شامل قلمرو زمینی، هوایی و دریایی می‌شود، همچنین منظور از قلمرو حاکمیت یک کشور، حوزه یا منطقه و یا محل اعمال قدرت حکومت آن کشور است. شایان ذکر است حتی اگر بیگانگان در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی ایران شوند، با عنایت به «اصل صلاحیت واقعی» و صراحت ماده (۵) قانون مجازات اسلامی، در دادگاههای ایران و طبق قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌شوند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، قانونگذار بر اساس صلاحیت واقعی و بدون ملاحظه تابعیت مرتکب جرم یا محل وقوع آن، جرایم ارتکابی علیه جمهوری اسلامی ایران و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال کشور جمهوری اسلامی ایران را در صلاحیت قوانین جزایی و دادگاههای کیفری ایران شناخته است.^(۱۶)

خطر واقعی این چنین جرمی ایجاب می‌کند که قوانین داخلی کشور متضرر از جرم، صلاحیت تعقیب و رسیدگی مجازات آن را دارا باشند. این اصل با اصل صلاحیت سرزمینی جمع می‌شود و اعمال قبلی اصل صلاحیت سرزمینی، مانع اعمال اصل صلاحیت واقعی نیست.^(۱۷)

۲۴- وفق مقررات تبصره «۱» و «۲» ماده (۲۴) شرکا و معاونین بزه جاسوسی هرچند که غیرنظامی باشند به تبع مجرم اصلی نظامی در دادگاههای نظامی محاکمه و به مجازات مقرر محکوم می‌شوند.

۲۵- ایرادی که به تبصره «۲» وارد است این است که مجازات معاونت در امر جاسوسی و یا مخفی نمودن و یا پناه دادن به جاسوس در مواردی که مجازات جاسوس محارب و یا اعدام نیست، تعیین

نشده است. البته در مورد معاونت در امر جاسوسی در فرض مزبور می توان به مقررات عمومی (ماده ۷۲۶ قانون مجازات اسلامی) مراجعه نمود، لیکن در خصوص مخفی نمودن و یا پناه دادن جاسوس که به لحاظ عدم برخورداری از شرط تقدم و یا تقارن زمانی فعل مباشر با معاون، جرم مستقل محسوب می شود خلاء قانونی مشهود است. البته اگر مرتکب به قصد برهم زدن امنیت ملی یا کمک به دشمن، جاسوسانی را که مأمور تفتیش یا وارد کردن هرگونه لطمه به کشور بوده اند شناخته و مخفی نماید یا سبب اخفای آنها شود به مجوز تبصره ماده (۲) همین قانون به مجازات مقرر در ماده (۵۱۰) قانون مجازات اسلامی محکوم می شود.

۲۶- عنصر معنوی جرم :

رکن معنوی بزه جاسوسی علاوه بر سوء نیت عام، یعنی عمد در ارتکاب رکن مادی جرم یا قصد در انجام عملیات اجرایی بزه، سوء نیت خاص، یعنی داشتن قصد جاسوسی نیز می باشد. بنابراین، اگر ثابت شود مرتکب قصد جاسوسی نداشته لیکن در اثر سهل انگاری و بی احتیاطی و با این تصور که ارائه اسناد یا اسرار یا اطلاعات به طرف جرم از وظایف او بوده مثلاً هنگام انعقاد یک قرارداد مهم نظامی بین دو هیأت عالی رتبه دو کشور، طرف ایرانی امضاکننده قرارداد به اشتباه و به تصور اینکه باید اسناد خاصی را در اختیار طرف قرار دهد اقدام به ارائه اسناد نماید، در صورتی که نباید اسناد مزبور به طرف تسلیم می شد، در این مورد به لحاظ فقدان عنصر معنوی تحت عنوان بزه جاسوسی قابل تعقیب نیست؛ لیکن به اتهام افشای غیرمجاز اسناد یا اطلاعات در اثر سهل انگاری و بی احتیاطی مسئولیت کیفری دارد.

ادامه دارد

پی نوشت ها:

- ۱- فرهنگ فارسی عمید.
- ۲- فرهنگ فارسی دکتر محمد معین، جلد اول.
- ۳- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، جلد ۵.
- ۴- پروفیسور گارو، مطالعات نظری و عملی در حقوق جزا، ترجمه سیدضیاءالدین نقابت، ج ۳.
- ۵- ساریخانی، دکتر عادل، جاسوسی و خیانت به کشور.
- ۶- میرمحمد صادقی، دکتر حسین، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی.

- ۷- فرهنگ فارسی عمید.
- ۸- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق.
- ۹- فرهنگ واژه‌های نظامی، سرتیپ ستاد محمود رستمی.
- ۱۰- جهت مطالعه بیشتر به منبع پیشین مراجعه شود.
- ۱۱- فرهنگ واژه‌های نظامی، سرتیپ ستاد محمود رستمی.
- ۱۲- پیمانی، دکتر ضیاءالدین، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی.
- ۱۳- ساریخانی، دکتر عادل، جاسوسی و خیانت به کشور.
- ۱۴- فرهنگ واژه‌های نظامی، سرتیپ ستاد محمود رستمی.
- ۱۵- جعفری لنگرودی، دکتر محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق.
- ۱۶- ساریخانی، دکتر عادل، جاسوسی و خیانت به کشور.
- ۱۷- منبع پیشین، به نقل از: دکتر علی آزمایش، زمینه‌های حقوقی جزای بین‌المللی در قانونگذاری ایران.